

ЗАМАН

Газета издаётся на балкарском языке с 1924 года

Интернет-версия: smikbr.ru/zaman

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ
ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА
КАБАДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Кенгеш

Къыйматлы ишлеуню амалларын сюзгендиле

КЪМР-ни Башчысы Казбек Коков Россей Федерацияны субъектлеринде жаш тѳлю политика бла байламлы борчланы толтурган власть органланы башчылары бла бардырылган семинар-кенгешге видео амал бла къатышханды. Жыйылыу Салехардда барганды. Аны Жаш тѳлюню ишлери жаны бла федерал агентство Ямал-Ненец автоном округну Жаш тѳлю политика жаны бла департаменти бла бирге къураганды.

Кенгешге къатышханланы Россей Федерацияны Президентини Администрациясыны башчысыны биринчи орунбасары Сергей Владимирович

Кириенко алгъышлаганды. Ол жаш тѳлю политика федерал даражада баш магъананы тутхан жумушладан бири болганлай къалганын чертгенди.

«Президентни буйрукларынын толтура, жаш тѳлю политиканы экономика амалларын къурайбыз, хар жаш адам хунерлигин, тирлигин да башына жаратырча онгла излейбыз. Ма бююн 2023 жылда ол ишни эсеплерин, 2024 жылга планланы да сюзгенбиз, Жаш тѳлюню битеудуния фестивалына хазырлануу, сабийлени бла жаш тѳлюню «Биринчилини атламылары» россейли къымылдауну ишини, муниципалитетледе жаш

тѳлюге не эс бурулганыны юсюнден да сѳлешгенбиз. Мен 270 мингден аслам жаш адам жашаган Къабарты-Малкъарда жаш тѳлю политиканы жашауда бардырыу жаны бла сынаубузну туура этгенме. Бизни баш муратыбыз – жаш тѳлюню бирикдириудю. Ишибизни Жаш тѳлюню ишлери жаны бла федерал агентство бла къаты байламлыкьда бардырабыз.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Тюбешиу

КЪМР-ни Башчысы Казбек Коков бу кюнледе республикагъа иш бла келген РФ-ни уруну эмда социал къоруулау министри Антон Котяков бла тюбешгенди. Ала «Демография» миллет проект бизни регионда къалай бардырылганыны юсюнден сѳлешгендиле, Социал Фонду юсю бла тамамланган жумушлагъа эмда узакь болжаллы халда къарау Системаны къурауагъа энчи эс бургандыла, деп айтылады Башчыны телеграм-каналында.

Бизни къыралны Президентини - Владимир Путинни башламчылыгы бла халкъга, бегирекда сабийлери болган юйорлеге социал жаны бла себеплик этюу бир неча кереге есгенди. Къабарты-Малкъарда 0-17 жыллыкьлагъа пособие 140 минг сабийге бериледи. Тѳлеулени бар ѳлчими 11 миллиард сом чакьлы болады. Ахча къыралны бюджетинден бѳлюнеди, аны бир кесегин республика кесинден къошады. Са-

Ахшы кѳрюмдюле

бийлери болган юйорлеге себеплик этюуню юсюнден айтханда – ол баш магъаналы амалдан бириди.

Дагъыда бюджет бѳлюмде урунганланы айлыкьларын бир бири ызындан ююнчю жыл онушар процентге кѳбейтуу барады. Анга илзенген ахчаны регион кеси мажарады. Маданият, спорт, билим берии, саулыкь сакьлау бѳлюмледе ишленгенли да онгурурга амал табылады. Аны хайырындан адамланы къолайлыкьлары есе барады.

Жарлыкькыны юсюнден айтханда уа, 2018 жыл бла тенгешдиргенде, былтыр ол 7,8 процентге азайганды. Быйыл сентябрьни ахырына алып къарагъанда, иш-сизлики ачыкълагъан кѳрюмдю жаланда бир процент эди. Озгъан жылда уа – 1,9 процент. РФ-ни Уруну эмда социал къоруулау министрствосу бла бирге аны азайтуу план жарашдырыллыкьды.

Бизнес бла кюрешгенлени, бегирекда кеслери иш къурап къармашханланы саны да кѳбейип, 70 мингге жете турады. Урунуу байламлыкьканы законлу халгъа кѳчюрюу жумуш да тамамланады.

«Демография» миллет проектни хайырындан кѳп борчланы тындырырга къолдан келгенди. Аны айттып, республиканы Башчысы Казбек Коков Олег Антоновичге эмда ол таматалыкъ этген министрствода ишленгенли барына да ырызлыгы билдиргенди.

Мында болган кезиунюде министр акьылбалыкъ болмагъанланы «Намыс» деген республикалы социал-реабилитация арасына барлыкьды, халкъны социал жумушларын комплекс халда тамамлагъан Республикалы араны Къашхатауда бѳлюмюне да къайтырыкъды.

УЛЪАШЛАНЫ Мурат.

Даража

Жолла бла байламлы миллет проектни толтуруу жаны бла бек иги эсепле – Къабарты-Малкъарда

«Транспорт ыйыкъ-2023» форумда Къабарты-Малкъар Республиканы «Тынгылы къоркъуусуз жолла» миллет проектни толтуруу жаны бла бек иги эсеплери болган региончуна белгилегендиле. Аны юсюнден КЪМР-ни Башчысы Казбек Коков кесини энчи телеграм-каналында билдиргенди.

«Форумну кезиунюде Россей Федерацияны Правительствоосуну Председателини орунбасары Марат Хуснуллин ол жаны бла алчылыкькы тутхан субъектлеге жол катокла берилгенлерин айтханды. Жолла бла байламлы миллет проект къалай толтурулганына багъа бичилген заманда борчла къалай тамамланганларына, бѳлюннген ахчаны тюз къоратылганына, къурулуш-монтаж ишлени, низамлыкьгъа, жангыртыу эмда къурулуш ишлени юслеринден жамаутха билдириу не халда болганына да энчи эс бурулганды.

Эсигизге салайым, Къабарты-Малкъарда 2024-2027 жыллада бардырыллыкь жол ишлени планы къабыл кѳрюлгенди. Жоллада къоркъуусуздукь, республиканы экономикасыны айныуу да жолланы игилендириу бла байламлыдыла. Ол себепден ишибизни селейтирик тѳюйлѳюз», - деп жазганды Казбек Коков. Аны юсюнден КЪМР-ни Башчысыны бла Правительствоосуну пресс-службасы билдиргендиле.

Жазылыу-2024

Кѳп билдириуле жаланды «Заман» газетге басмаланадыла

Бизынгыны почтасында 1987 жылдан бери ишлеп келеме. Жарсыугъа, газетлени Нальчикден бир-бир кюнледе заманында келтирмейдиле, алай эллиле уа бек сѳююп жаздырадыла, окьуйдула. Бир-бирлеге уа газетге жазылыгъыз деп окьунда да айтмучума, пенсияларын алган кюн кеслери эсе саладыла. Сѳз ююн, Ботталаны Хайбар, Холаланы Суйбат, Аналаны Зухура, Хапаланы Тахир, Тѳпеланы Роза, Чочайланы Афуажан, Чочайланы Нажабат эмда кѳп башхала «Заман» газетге кѳп жылладан бери да кертчи болуп келедиле.

Кесим да, бирге ишленге, эл администрацияда урунганла да анга жаздырмай къалмайдыла. Ала республиканы, къыралны жашауну юсюнден билдирге сюедиле. Алай билдириулени уа, ол сонда халкъкыбызны тарыхындан, маданиятындан, санатындан шартланы, хунерли адамларыбызны, фахмулу жаш тѳлюбюзню да жалаанда «Заман» газетге окьурга боллукьду.

Эллилерими бу жол да «Заман» газетге жаздырыуа тири къатышырга чакьырама, алай болуруна да бир ишеклигим жокьду.

ЧОЧАЙЛАНЫ Асият,
Бизынгыны почтасыны тамтасы.

БИЗНИ ИНДЕКСИБИЗ – П 5893

Халкъкыбызны ахшы уланылары

Туугъан элинде эсгертмеси сюеледи

Чеченланы белгили адамлары кѳндюле. Аладан бири Эдикьулну (Игикьулну) жашы Къаншауду. 3 бет

Хунерлик

Алтууланы Халимат Малкъар къырал драма театрда ала-мат оюнлары бла къарауучуланы къууандыргъанлы быйыл жыйырма жыл болады.

«Эм алгъа тѳгерегимдегилеге игилик этерге излейме» 9 бет

Къыйматлы ишлеуно амалларын сюзгендиле

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Башлаган а 2022 жылда Жаш тѳлюно ишлери жаны бла министерствону кыраудан этгенбиз. Тийишли кырал программаны да жарашдырганбыз, бююнлюкте 8 районда бла шахар округда жаш тѳлю муниципал программаланы къабыл кѳргенбиз.

Федерал даражада уа Жаш тѳлюно ишлери жаны бла Федерал агентствону «Регионну жаш тѳлюге» деген программасына къошулганбыз. Аны хайырындан жаш тѳлю политиканы бардырыуа бѳлоннген ахчаны 10 кереге кѳбейтирге къолубуздан келгенди. Биринчи жетишилени юслеринден мен Президентибиз Владимир Владимирович Путинге ишти тѳбешиюубюзно кезиуонде билдирген эдим.

Программага кѳре тюшгөн ахчага Къашхатауда биринчи жаш тѳлю араны ачханбыз, кѳп да бармай а экинчиси да хазыр боллукъду – Нарткъалада.

Муниципал жаш тѳлю арала районну энчиликлерин эсге аладыла. Сѳз ючюн, Черек районда, башха жумушла бла бирге, жаш тѳлю туризмин эмда къонакъбайлыккыны айнытыуа энчи магъана бериледи.

Нальчикде да Жаш тѳлю юйно кырау жаны бла ишле бошала турадыла. Анга деп шахарда Къулийланы Къайсын атлы орамда бек уллу мекамладан бирин бергенбиз. Ол 6,5 мингден артык квадрат метрни тутады. Мекамны де-

кабрьде хайырланырга берирге мурат этебиз.

Кадрлагъа энчи эс бурабыз. Усталыкларынын ѳсдюрюю программаладан жаш тѳлю политика жаны бла специалистлени 400 чакълысы ѳтгенди. Жаш тѳлю бла ишлеуно жангы амалларын синдириу эмда биригиуле кырау жаны бла проектлеге 100 мингден аслам жаш адам къатышханды. 2025 жылга регионну жаш адамларынын дагыда 60 проценти къошулурча этерге деп турабыз.

Быйыл Къабаргы-Малкъар «Регионну жаш адамлагъа» деген конкурсда хорлаганланы санында болгъанын белгилерге суюме. Аны эселлерине кѳре теленирик 186 миллион сом 2024 жылда дагыда 4 муниципал жаш тѳлю

ара, бир арт-резиденция да кырауага къоратылыккыды.

Бара-баргъан заманда битеу да 13 муниципалитетде жаш тѳлю арала кырау умутубуз барды. Хар элде бла шахарда, ала уа бизде 130 боладыла, жаш тѳлю бла специалистле ишлерикдиле. Бир жылга ала саны 36-дан 91-ге дерикѳбейиркидиле. Жаш тѳлю политика жаны бла кырал советден сора Президентибиз этген оноулагъа кѳре бѳлюмде иш хакъ тѳлеуно амалын да къабыл кѳргенбиз. Ол а жаш тѳлю политиканы бардырган учурденылада айлыккыны кѳторюрге онг бергенди.

Республикада тынгылы эмда тутхучу ишлеген жаш тѳлю политиканы кырау жаны бла ишни андан ары бардырыккыбыз», - дегенди Казбек Коков кенешден сора. Аны юсонден КъМР-ни Башчысы бла Правительствоосуну пресс-службасы билдиргенди.

Парламент

Налогла тѳлеуно низамында – тюрлениуле

Жыйылыууу законла чыгарыуучу органны башчысы **Татьяна Егорова** бардырганды. Аны ишине сенатор **Улбашланы Мухарбий**, федерал инспектор **Дмитрий Васильченко**, прокурор **Николай Хабаров**, Парламентде жамаут советни башчысы **Бечелланы Илияс** эм башхала къатышхандыла.

Биринчиден, кадр соруулагъа къаралганды. Алай бла Согаланы Элина Элбрус суд районну 2-чи номерли участкасыны жарашдырыуучу судьясыны къуллугуна къабыл кѳрүлгенди.

Законопроектлени асламы экономика бла байламлы болгандыла. Депутатла «КъМР-де инвестиция жумушла бла кюрешген организацияны ырысысына налогла льгота беруино эмда файдасына налогну ѳлчегин азайтыуу юсонден» законну 3-чю статьясына тюзетиуени эки окъулууда къабыл кѳргендиле.

Бюджет, налогла эм финанс рынокла жаны бла комитетни башчысы **Михаил Афшагов** анылатханыча, законопроект федерал излемле бла келишдирилгенди. РФ-ни Налог кодекси организацияны файдасына налогну ѳлчегин тергеу жангы низам бла толтурулганды. Анга кѳре, организация бла «РФ-де промышленный политиканы юсонден» федерал законнга тийишлиликде, энчи инвестиция келишим этилген эсе, аны файдасына налогну азайтылган елчеми тохташдырылмайды.

- Бу низам келишимни бир жаны организация, экинчиси уа РФ болса, кючюне киреди. Аны РФ-ни субъекти, закон жарашдырып, къабыл кѳредди. Федерал жорукъланы эсге алып, республикалы законга тийишли тюзетиуле кийириледи, - дегенди Михаил Афшагов.

«Организацияны ырысысына налогну юсонден» республикалы законнга кийириллик тюзетиулеге да къаралганды. Михаил Афшаговну айтханына кѳре, тюзетиуле да башында белгиленген закон бла байламлыдыла.

- Федерал излемлеге кѳре, коммерциялы болмаган организацияны иелигинде жашу журтланы, гаражланы, машинаны салырча жерлени кадастр багъалары 300 миллион сомдан озгъан кезиуде, налог РФ-ни субъектини закону бла тохташдырылады эмда 0,3 процентден озмазгъа керекди. Бу жорукъ республикалы законлагъа кийириледи. Эки закон да тынгылы сюзюлгендиле, битеу эсгертиуле эсге алыннгандыла, - деп анылатханды ол.

КъМР-ни Парламентини кезиуу жыйылыуунда налогланы жыйылуу, тѳгерекдеги къудуретни сакълау, адамланы эм жюкно женгил таксиледе жюрютюуно, билим беруино юслеринден республикалы законланы проектлери сюзюлгендиле.

РФ-ни субъектлерини власть органларына тѳгерекдеги къудуретге заран салгъан объектлени ачыкълау эмда аллай жерлени кетериу жаны бла эркинликке берилгендиле. Ол жаны бла тюзетиуле «КъМР-де тѳгерекдеги къудуретни сакълау юсонден» республикалы законну 3-чю статьясына кийирилгендиле.

Женгил таксиледе адамланы эм жюкно жюрютюу жаны бла республикалы закон да федерал излемлеге келишдирилгенди. КъМР-ни транспорт эм жол молк министри оунбасары **Алий Ахиховну** айтханына кѳре, регионну власть органларыны бла жууаплы министерствону араларында женгил таксиде пассажирлени жюрютюу эм жюкно ташыуу жаны бла полночицала юлешинеди.

- Бюгоннге дерик министрство жалауда бу иш бла кюреширге эркинликлени бергенди эмда ала ны реестрин бардырганды. Энди уа таксилени эм адамланы жюрютюу бла кюрешгенлени тизмелерин бардырырга, женгил таксилени федерал тизмеси бла хайырланырга, адамланы эм жюкно ташыуу кырау жаны бла жу-

мушланы тамамларыкъбыз, - дегенди ол. «Автомобиль жолланы эм жол кыраулушу юсонден» республикалы законнга тюзетиуени да сюзгендиле депутатла. Промышленность, транспорт, связь эм жол молк жаны бла комитетни таматасы **Байдаланы Салихни** айтханына кѳре, законну 8-чи статьясына жангы пункт къошулганды. Анда сѳз жолланы хакъ тѳлерге керекли кесеклеринде ача жыйынуу низамыны юсонден барады.

Россейни «Кырал социал болушлуккыну юсонден» эмда «Юйорню эм кеси аллына жашаган инсаны къолайсызлыккынын белгилеп, кырал болушлуккы берир ючюн ала ны файдаларыны эм хар келечисине жетген ахчаны тергеуно юсонден» федерал законлагъа тюзетиуле къабыл кѳрүлгендиле. Аны бла байламлы бир-бир республикалы законлагъа да тюрлениуле хазырлангандыла. Ала бла Урунуу, социал политика эм салуккы сакълау жаны бла комитетни башчысы **Хусейн Кажаров** шагъарей этгенди.

КъМР-ни Правительствосуну билим беруу жаны бла полномочияларына къошакъла этилгендиле. Ала «Билим беруино юсонден» республикалы законну 5-чи статьясына кийирилгендиле. Билим беруу, илму эм жаш тѳлюно ишлери жаны бла комитетни башчысы **Нина Емузова** билдиргенди, власть органлагъа ѳксюз эм кырау адамлары болмаган сабийле, бу кыраудан салуккыларыны келгенден онгары болгъанла очно халда ишчи усталыкълагъа юйретуу программалага кѳре билим алгъан кезиуде, алагъа окъуу китапланы сатып алырга эм ай сайын пособиаланы ѳлчегин эм тѳлеуно низамын тохташдырырга эркинликке берилгендиле.

Дагыда Парламентде Жаш тѳлю палатаны кыраудан бир ненча адам кетгенлери белгили болганды. **Нина Емузова** айтханыча, ала ны орунуна жангыдан сайлау бардырылыккыды.

Жыйылыууда «правительстволу сагъатда» КъМР-де медицина болушлуккы беруу системаны ишин игилендируно соруулары сюзюлгендиле. Адамланы салуккылары сакълау, медицинаны айнытыуу жаны бла къаллай мадарла толтурулганларыны юсонден профильли министр **Рустам Калибатов** доклад этгенди. Аны юсонден газетни келир номеринде окъурга боллукъду.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

Депутатла терекле орнатхандыла

КъМР-ни Парламентини депутатлары бла Аппаратыны къуллуккычулары законла чыгарыуучу органны 30-жыллыгын белгилеуно чеклеринде Нальчикни агъач мюлкюно Акъ-Сууда кесегинде терекле орнатхандыла.

- Терек салыу артыкъда магъаналы ишти. Терекле, кырдыкка адам улуну, табийгъатны жашауун жалчытадыла, ала жерни ѳпкелеридиле. Аны бла бирге чыпчыкланы, жаныуарланы юйлеридиле. КъМР-ни Парламентни кыралгъаны бери озгъан 30 жылны

ичинде депутатла кѳп терекле салгандыла, биз тѳгерекдеги къудуретни сакълауага бурлугъан жумушлага суюпоу къатышабыз. Бюгонлюкте уа Парламентни 30-жыллыгын белгилеуге хазырлануу жумушла барадыла. Бу акция да юбилейге аталганды, - дегенди Парламентини спикери **Татьяна Егорова**.

Ол кюн депутатла минг бла жарымдан аслам терек орнатхандыла.

КъМР-ни табийгъат байлыккыла эм экология жаны бла министри **Шауаланы Илияс**

айтханыча, быйыл республиканы агъач молклеринде 350 мингден аслам терек салыннганды. Юч жылны ичинде уа ала ны миллиондан озгъанды. Министр депутатланы, Парламентни Аппаратыны келечилерин табийгъатны кырауулау жумушлага дайым да къатышханлары ючюн ыразылыккынын билдиргенди.

Жууукъ кезиуде уа былайда жангы агъач ѳсөп, келир тѳлюлени кыуандырылыккыды.

КъМР-ни Парламентини пресс-службасы.

Халкыбызны ахшы уланлары

Чеченланы араларында белгили адамла кепдюле: Совет властыны орнатывга, Граждан урушха да тири кыатышхан Чеченланы Эдикь-улну (Игикьулну) жашы Къаншау аладан бириди. Аны хапарын толу билгенле кетгенди. Келинибиз Аминат аны кызы эди, устазым Токумаланы Катя уа – эгечинден туугъан. Аланы айтханларын, жазгъанларын, Темуккуланы Борисни тинтиулерин да хайырланып, ол жигит да, акылы да адамны эсигизге салыргъа сюеме.

Туугъан элинде эсгертмеси сюеледи

Чеченланы Къаншау 1897 жылда Кашхатауда туугъанды. 1918 жылда Къызыл аскерни малквар полкунна кеси ыразылыгы бла кыошлгъанды. Полк Святой Крест, Георгиевский, Прохладный, Владикавказ шахарланы, Муртазово эли тийрелеринде акъ аскер бла сермешлеге киргенде, ол кишиллени, ётгорлюкню юлполерин кёргозгенди.

1919 жылда денкиничиле Терк областыны алгъанда, Къабарты-Малкварны большевик жыйынлары Осетиягъа, Ингушетиягъа, Чеченнге кетгенди. Анда Чеченланы Къаншауны Къабарты-Малквар полкуну командирини орунбасары этгенди. Ол кёр керезилгенди уруш нёгерлерин денкиничиле бла сермешлеге Грозныйде, Шали деген чечен элде, башха жерледе да.

Совет власть Терк областыда орналгъандан сора да жангы властык къажау сюелгенле, анда-мында букъсан денкиничиле хата келтириуден артха турмагъандыла, адамланы ёлторгенди, элени тонагъандыла. Ала бла кюрешге битуде да совет милиция чыкыгъанды. Ол болумда милицияда ишленгенли – тири, жигит, ётгор адамланы – санлары бир ненча кереге кётюролгенди. Башха амал жокъ эди. Чеченланы Къаншауны Малквар округда милицияны таматасына салгъандыла. Ол бандитле бла кюрешде кесин аймагъанды, кабинетде олтурмай, ала бла къазаутха кеси чыгып тургъанды.

Бандитлени окълары жетип, эки-юч керезе жаралы да болгъанды. 1921 жылда аны коммунист партиягъа алгъандыла.

1923 жылда тау элдеде толтуруучу комителени таматарын айыргъанда, къашхатаучула ол куулукъгъа Къаншауны кёргозгенди. Ол жылны ахырында Малквар округну Советлерини III съездлерине чакъырылгъанды. Делегатланы санында, эллиери айырып, Чеченланы Къаншау да болгъанды.

Ол съезде кеп соруугъа къаралгъанды: бандитле бла кюреш, кооперация, жарыкъландырыу, жер кыйгъыла, тазалыкны юсюнден. Анда Чечен улун Малквар округну толтуруучу комитетине айыргъандыла.

Экинчи жылны аягында, 1924 жылда декабрьде, Советлени IV съезди баргъанды. Къаншау анда президиумгъа сайлангъанды. Гемуланы Акону уа ол съездеде ючюнчю керезе айыргъандыла Малквар округну толтуруучу комитетини председателине.

Советлени V съезди 1926 жылда апрельде баргъанды. Къаншау да алгъанды ары мандат. Ол съезде республиканы халкларын акъсатхан бегим чыгарылгъанды: байланы, кулакъланы, жер иелени кёнюрюрге. Анда Чеченланы Къаншауны обкомну членине кандидатха жазгъандыла.

1927 жылда мартда Советлени VI съездинде Гемуланы Акону кыйтып Малквар округну толтуруучу комитетини председателине

айыргъандыла. Анга, аны ызын тутханлагъа да ыразы болмагъанла чыкыгъандыла халкъда. Куулукъ ючюн даулашла, зарлыкъ деп да болгъанын билесиз. Къаншау а президиумгъа айырылгъанды. Ол анда округда финансла жаны бла хал къалай болгъанын юсюнден доклад этгенди.

Къаншауны бек иги къураучу хунери оноучулары аны аллай адамла керек жерле ийгенди. Ол кезиледе Элбрус совхозгъа, Къабарты-Малквар племсовхозгъа, республикалы «Заготсукотха», Котляревкада бла Куркужинде къанатлы комбинатлагъа да оноу этгенди. Бир къауум жылны республиканы жер жаны бла управлениасыны таматасыны орунбасары болуп ишленгенди. Партия кыйры ийсе да, ол ишин тынгылы толтургъаны бла белгиледи.

Болсада Сталинин репрессиялары Къаншау гъа да кыйынлыкъ бергенди. 1929 жылда мартда Советлени VII съезди чакъырылгъанда, Къаншау обкомполкомну къауумна айырылгъанды. 1931 жылда январьда VIII съездеде Гему улун этилген даула ачыкъ айтылгъандыла. Ала аны бла ишленгенле да ау ахтанларын айтыр керези болмаз. Анда Къаншауны аты бир ненча керезе

сагъынылады. Бирле, сёз ючюн, Къумукъланы Исхакъ, Черкесланы Ишу, Жолайланы Амаш, Солтанланы Жаша, Ностуланы Ахмат эм дагыла бир къауум депутат эл мюлкню кючлеуно, бишлакъ заводла ачыуно, къуамлы малланы жайуно юсюнден айтхан эселе, бир къауум адамла Гему улуну бла аны жаны болуп ишленгенли оноудан кенг этиунно изленгенди... Алай бла округну VIII съездинде Чеченланы Къаншау Гему улуну адамыды деп белгиленгенди.

Тутулгъан а 1936 жылда ноябрьде этгенди. Ол власть ючюн жанын-къанын аймагъан Къаншауны, жангы властык къажау кюрешгенди деп, 1941 жылда мартда он жылгъа сибирлик этгенди.

Зокаланы Зейтун, жазыучу, жамауат адамы, былай жазды эсгерилеринде: «Къаншау атам эмчек къарындашы эди, Граждан урушда малквар полкуну командирини. Аны жигитлигини юсюнден кеп хапар эшиттени. Серебряковну аскери Нальчикке киргенде, Къаншау Барамтада бир ахшы шүёхуну юйюнде болады. Аны анда тургъанын билип, акъ аскерчиле, юйюно тегергин алып: «Чыкъ бери, Къаншау, кеси ыразылыгынгъа бла, алайсы юйге от салабыз!» – деп кычыргъандыла. Юйюно иесине, аны юйюроне аллай зарауатлыкъ сынатмай, Къаншау, сол къолунда – маузери, онгъ къолунда – уллу бичагы, эшикни табаны бла уруп, чартлап чыгып, от чакъдыра, душманла эс жыйгъынычы, нартох бахчагъа къутулгъанды.

Алайда арбазда, нартох бахча бла къачып бара да, окъла къулакъ жаны бла сызгырып ётгенди. Барамтаны аягында агъачха киргенден сора билгенди ол бюкунна окъ тийгини. Ол кече, къапталындан юзюп, мамукъ буюшукъ этип, эрттенкиде уа, чырпыла ичинде чычхан аула жыйып, жарасына салгъан эди да, бир ыйыкъ да турмай, сау болгъан эди... Он жыл лагерледе олтуруп, Туркестанга тыошюп, хар кыйынлыкъдан къутулуп, юйюрюн излей келе ёлгенди.

Ма алай юзюлгенди жашау Малкварны эли жашларындан бири Чеченланы Къаншауны. Туугъан элинде аны эсгертмеси сюеледи, бир орам да аны атын жюрютеди.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Кёрмюч

Москвада Минги тауну ыйыгы

«Россей» кёрмючде «Минги тауну ыйыгы» башланганды. Ары келгенле кеслерин кысыха заманнга Къабарты-Малкваргъа тошгенча сезерге боллукъдула: алма бахчалада айланыргъа, регионну айбатлы табийгъатына бийикден къараргъа, таулагъа чыгыуучу неда лыжалада учуучу болургъа, деп билдиргенди КЪМР-ни Курортла эмда туризм министрствосундан.

Къабарты-Малкварны бёлюмюнде республиканы айнуунда къаллай атламла этиле барылгъанын кёрюрге боллукъду. «Элбрус» курортха, санаторийлеге, эл мюлкню таза продукциясына, башха затлагъа да сейир уллу болгъаны эсленеди», - дегенди министрствону жамауат бла байламлыкъла эмда маркетинг бёлюмюню башчысы Ольга Погребняк.

«Минги тауну ыйыгы» Къабарты-Малкварны стенинде кёрмюч жумушланы ачхан эди. Ара шахарда жашагъанла эмда къонакъла Минги тауну этеклеринде туризм жаны бла болгъан онгла бла сегиз юнюно ичинде тири шагъырейленип тургъандыла. «Баирам эмда солуну кюндеде бютюнда кеп адам келе эди», - деп къошханды Ольга Погребняк.

Къонакъларга бизни республиканы юсюнден уста гид Дарья Фролова бек сейирли эмда шатык хапарлагъанды. Тюрлю-тюрлю фильмле уа ол айтханы бютюнда бай этгенди. Бирле анда кёрген жерлеринде кеслери да болгъандыла, башхала уа ол ариулукъгъа сукъланып къаргъандыла. Къалай-алай болса да, къонакъланы ичинде таулагъа атлангырча соймеген бир инсан да табылмагъанды.

Сау ыйыкны ичинде къонакъларга Минги тау курортну белгиси Муха толюк тоубен

тургъанды. Уллула, сабийле да аны бла бек сойюп суратха тыоше эдиле.

Туризмни юсюнден а Орус география жамауатны (РГО) КЪМР-де бёлюмюно жаш тёлю клубуну башчысы Мокъланы Тенгиз хапарлагъанды. Ол альпинист сауултаны къалай хайырлангырча кереклисин мастер-класс бардырып кёргозгенди, Минги тау-гъа ёрлеуде энчиликни да туура этгенди. «Гара сууланы таласы» эко-паркны келечиси Андрей Головаченко къурагъан викториналагъа да кепле сойюп къатышхандыла. Къонакъла кюлюп, ойнап, заманларын зауукълу ётдоргенди, соруулагъа тюз жууагла бергенле уа сау-гъала кюлю болгъандыла.

Къабарты-Малкварны бёлюмю бу айны ахырына дери туризмге бла саулыкъландырыу-гъа жораланыркъды. Министрствону келечилери республиканы онгларыны

юсюнден толу хапар айтып турлукъдула. Къонакъланы дагыда Регионну Кюнине чакъырлыкъдыла - ол 9 декабрьде ётерикди.

Республиканы эки келечиси - Ася Ахриева бла Марьяна Гошкова кёрмючню бир программасына къатышадыла. Ала конкурс айрыуноу ётгенди, кеслери да тематикалы экскурсияла бардыруу бла кюрешедиле. Ася Ахриева колыкада айлана, кеслери жюрюялмагъан къонакъларга жол къурайды. Аны уа аз кечирек туура ётерикди.

Эсге сала айтсакъ, халкъла аралы «Россей» кёрмюч-форум ВДНХ-да келир жыл апрель айны ортанчыларына дери бардырылыкъды. Анда битюе 89 регионну бёлюмлери бардыла. Кёрмючге къуру ала угъай, экономиканы бёлюмлери, корпорацияла, жамауат организацияла да тири къатышадыла.

УЛБАШЛАНЫ Мурат.

Къурулуш

Жамауат жунчумазча

Бу кюнледе «Жашау журт эм шахар тийре» миллет проектни «Жашау журт» федерал программасына кёре Акъ-Сууну тёртюнюк посёлкасында таза суу бла жалчытырча ишле тамамланадыла. Арбазлагъа сууну оғартын орналгъан шауданладан тартырыкъдыла.

Бюгюнлюкде подряд организацияны келечилери суу жыйылырча экижюзкубометрлик эки чыккырыны орнатып кюрешедиле. Аны бла бирге ток да тартылады. Юч участкада алты минг метр чакълы быргъы салыннганды. Аны кезиунде жолла бузулмазча мадар этилгенди.

- Биз кесибизде чыгъарылгъан материалланы хайырланабыз, керекли техника эм оборудование да бардыла. Ол себелден ишин тыярча сылтау жокъду. Элни инфраструктурасын айнытыу-гъа, адамланы болумларын игилендируге къошумчулыкъ этгенибиз бютюн бек кёллендиреди. Аны себепли былайла социал магъаналы объектни къурулушун тынгылы этер ючюн кючюбюзню аямайбыз. Ишлени былылны ахырына бошар муратыбыз барды- дейди «Комплекстроинвест» биригуноу таматасы Аслан Кишев.

Эсге сала айтсакъ, сагъынылгъан миллет проектге кёре, мектеп, сабий сад, медицина учреждение, автомобиль жолла, инженер коммуникацияла дегенча социал объектле ишленди. Проектни баш магъанасы эл жерлени айнытыуду эм адамланы болумларын игилендириуду.

Бизни корп.

Оюм

Ана тилни билирге итинмеген айыпды

Биз аз санлы халк эсек да, Кавказда да, битеу уллу кыралыбызда да атыбыз белгиледи: таулуу совет жыллада окууна бек билимди миллеттеден бирине саналгандыла. Совет Союзну космосда биринчи болганы да айтхылык академик Энейланы Тимур бла байламды. Битеудуния поэзияда Къулийланы Къайсын энчи жерни алганды. Сыйлы адамларыбызны тизмеси узунду!

Сейририк, аriu малкър тилде акъ эм къара сёз бла жазылган кючлю китапла да аз туюлдуле... Алай аланы эки-юч жүз жылдан ким окуурку болур? Тау элдеде окуна жалаңда орусча сөлөшгөн сабийиклини саны жылдан-жылга ёсуп барады. Орус тилсиз жашуу этген кыйынды, ол хар бирибизге да болушады, алай шёндюгю дуняда эки-юч тилни билиу марда болуп барады. Биз ол жангы мардага малкър тилни, ата-бабаларыбызны тилин, нек сыйындырлаймыз? Инглиз тилге юйретир чючюн ата – анала не къадар ахча къоратадыла! Ол алааматды. Алай юйде малкър тилге уа сабийлирибизни нек юйретмейбиз? Не болганды бизге?..

Миллет маданиятыбыз тилибиз бла байламды, ол къуруганлай, кеп зат оюлукду, жокъ боллукду. Сёз чючюн, ана тилибизде басмаланган газетибиз. Бирле айтырла: Интернет болган дуняда «Заман» газет кимге керекди, деп. Интернетде энчи таулуланы юсперинден хапар бир жерге жыйылмайды. Сора бизге бек багъалы затла Интернетде жазылмай каладыла. Сёз чючюн, биз таулу сабийлини биринчи жетишимлерин да кёргозтебиз, апаларыбызны, ынчаларыбызны эсерулерин басмалайбыз, хар айнырга итинген жашыбызны бла кызыбызны суратха алып, къайда окугъанын, не жарык умутлары болганын билрге кюрешибиз.

«Заман» газет халккы бирлешдиреди, кючлендиреди. Дагында бир зат: бусагъатда Интернетни, керек болса, къалай терк тыйып кыйгъанларын

барыбыз да керебиз. Басма газет а келлик тёлюлеге шёндюгю жашаубузну юсюнден къаллык шагъатды. Угъай, биз бир сейририк ишлейбиз деп айтхан кыйынды. Алай халккы ичинде болган иштен толусунлай ачыкълайбыз.

«Сабийлирибиз тауча сёлешмейдиле, мен «Заман» газетни алгъандан не хайыр?» дегенле да бардыла. Сёлешмесин. Газетни ачып, ким чемпион болганын кёраллыкды, акъ халатлы адам врач болганын аныглап, тукъумун окуялыкды, сора бизни миллетибизни адамлары къайда да бек жууаппы ишледе урунганларын билликди. Ана тилни билмеген айып туюлду, билирге итинмеген айыпды ансы. Мен алтмыш жылымда инглиз тилге юйрене тура эсем, жаш адамла малкър тилге бютюнда терк юйренирикдиле.

Тилибиз жалаңда газетни угъай, театрны, адабиятыбызны къадарлары бла да байламды. Ана тиллерин билмеген таулуу малкър театрда да жюрюмейдиле. Тилибизге устала да ашыкмайдыла миллет театрда. Да биз кесибиз окумасакъ малкър тилде газетибизни, театрыбызга бармасакъ, тыш адамламы келликдиле? Хау, санаторийдеде солугъанла барадыла малкър театрда, бек кыуанан кетедиле... Алай миллет театр бек алга бизге деп ишлейди.

...Къалай кепдю жарыу бусагъатда. Малкър тилде театрыбызга деп пьесала жазгъанла жокъ, фахмулу таматарларыбызны орунларына жаш адамла келмегендиле, орунлары беш кълганды. Нек? Да бюгюнлюкде, сабийини фахмусун кёрсе да, къайсы ата-ана драматург болурун сюерикди?

Искусстволаны институтунда таулу жаш адамла бек аздыла. Жюз жылдан бизни профессионал жырчыларыбыз, тепсеучолерибиз, артистлерибиз, журналистлерибиз, назмучларыбыз, жазуучларыбыз боллукмудула? Талай жыл «Заман» газетге кореспондентле табылмай турадыла! Нек? Малкър

тилде жазгъанла да аз, аны бла бирге таулулада маданият бла байламлы ишлени даражалары бийик туюлду. Врачла, экономистле, юристе – алага сый, хурмет этиликди... Журналист кимди аланы къатында?

Ма быллай терс акъыллыланы хатасындан бизни халккыбыз башхаладан артка кълалырга боллукду. Кавказда да, Россейде да башха халккылары газетлери, театрлары, адабиятлары айнып баргъанда, бизде къурусала, ол игимиди?

Мен бу башында айта келген проблемаланы жамауат организацияла неда кырал учрежденияла тамамлаялык туюлдуле. Хар таулу юйор кюшумчулук этерге керекди миллетни айныууна. Келигиз, «Заман» газетге жазылайык. Театрда да тири жюрюп башлайык. Малкър тилде китапла окуюк. Юйде сабийле тауча сёлешмей, бир сёз да билмей эселе да, туюлгюлеге жарамайды, малкър тилни окууп башларга керекди. Къачмайык ата-бабаларыбызны тиллеринден. Аланы жырларын да жырлайык, къалай тесегенлерин да тинтейик, нени тюзге бла терсге сансагенларын да эсибизде тутайык.

Тилибиз, газетибиз, театрыбыз, адабиятыбыз бла байламлы дагында бир оюмун барды. Дуняны жаратхан битеу адамла да бир тилде сёлеширлерин суйесе эсе, суйегенича этерик эди. Алай аны оюну башха болганды, адамла кеп тилдеде сёлешедиле, адетлери-тёрелери да энчиди. Дуняны кеп тилилигин, кеп бетлилигин сакъларга борчлу болганыбыз баямды. Тилибизни ёлтюрю – гоняхды. Нех этейик аны, къл аязыбызда тутайык. Бу борчну толтуралсакъ, саугъабыз жангы жашуу боллукду – мамырлыкдан, тынчлыкдан эм насыпдан толу. «Заман» газетни бетлери а бир бирибиз бла шагъарей болууда, таулу жамауатны кючлендириуде хайырланайык.

БАЙСЫЛАНЫ Марзият.

Акъ халатлыла

Аппайланы Калмукну кызы Фатимат мектепни 1986 жылда алтын майдалга, ызы бла уа Къабарты-Малкър кырал университетни медицина факултетин, клиника ординатураны, интернатураны да бошаганды. Ол бюгюнлюкде Нальчикни шахар больницасыны ревматология бёлюмюню таматасыды.

Ординатурада окугъан кезиунде аны шахарда 1-чи номерли клиника больницаны приёмга алган бёлюмюню ол замандагы тамата врач Теммоланы Керим ишлерге чакыргъанды. Кеп билген, билмегенин да сорурга уялмагъан, кълу хар неге да тап жарашхан кызыны, айхай да, ким да сюерик эди ишге алырга. Алай бла Фатимат талай жылны больницаны жууаплы бёлюмлеринден биринде гастроэнтеролог болуп ишлегенди. Аны юсюнден бюсуреуле жазылуучу китапда былай окуйбуз:

«...Бу кыз ёзден адамды, аны биллиги уа сейир этдиреди. Ол ревматология усталыкдан сора да, кардиология, неврология бла да иги шагъарейди, башха ауруулага да багъа биледи. Врач усталык анга Аллахдан берилгенди. Мен аны таныгъанлы жети жыл болады, аллай бир заманын ичинде кеплени аягы юсюне салганды, тамблагъы кюннег ийнаныулук бергенди.

Аны юсюнден алай айтханым саусузу болганым чючюн туюлду. Мени больницаны бу бёлюмне келтиргинчи, беш аны ёлмюню бла жашууну ортасында болганма. Аягы юсюне Аллах, андан сора уа Фатимат салганды. Бу жол бла больницада алтынчы кере жатама. Мында ишлеген баш врач Амур Мамбетовну, Фатимат Калмыкованы, башха врачланы, медсестраланы да атларын уллу ырызлык бла айтырга сюеме. Мусукаланы Фатиматха уа дуняга жаңыдан кез ачканын чючюн борчлума. Насыплы болсун, ёсуп келген сабийлеринден кыуана, кеп жылланы жашасын.

Сара ПОЛУПИНА».

Куля Афова уа Фатиматны кълуна биринчи кере тошгенин, ары деру уа ол кеп врачлага барып, кесине бакдыргъанын, болсада болушукну уа мында тапханын айтханды. «Тюз да туугъан кызымча болады манга», - дегенди ол. Аны алайыгына Хасанинда жашаган Шауаланы Азиза, Шалушка элден Чочуланы Фатимат да шагъат болгандыла.

Больницада ревматология бёлюм ачылгъанда уа аны баш врач Хасан Шухупшев чакырып, Фатимат анда специализацияны ётеди. Бёлюмге бек кыйын саусузла тоше эдиле - буйректери, жюрректери, аш орунлары, дагында кеп башха затлары кыйнагъан. Аланы араларында оналты-онсегизжыллык кызычыккъла, жашаулары келгенле да бар эдиле.

Усталыккыны бийикликлерине талпына

Ревматологияда ишлеген жети жылны ичинде Фатимат кеп затха юйрэнгенди. Бек алга уа багыуда хар саусузга энчи амал таба билрге. «Аллай саусузла багыу – уллу тёзюмлюкюню, дайым да эс бурууну излейди. Бек баш амал а врачха ышанууду», - дейди Фатимат.

Аны оюмуна кере, ышаныулук хар кимни да жюрегинде болурга керекди. Къачан да кесинге ышанырга, не заманда къатында кыйналган адамга болушаллыгына, дуняны тюрлендирге да боллугъунга ийнанырга керексе. Фатиматда уа ийнаныулук не заманда да уллуду.

Ишлеген жылларыны ичинде ол кеплени аягы юсюне салганды. Бир жол Атайийладан алтмышбешжыллык тишрүгъа багъарга тошгенди. Операция этерге кереклисини юсюнден Фатимат анга кеп кере айтханды. Ол элде жашап, ийнек да тутта эди. Врач а: «Санга энише ийлип, ийнек сауарга жарамайды», - дей кетип, ийнегин сатдырганды. Ынна ол оноугъа бир да ыразы туюл эди.

да кенгешип, медицина китаплага, журналлага да къарай кетип, тишрүуну аурууну тохташдырадыла. Бир кыйыкдан тишрүуну аягы юсюне саладыла. Ол Фатиматны кесини туугъан эгечинча сюгенди. «Къарамы бла окуна багъады», - дегенди ол больницадан кете туруп.

Фатиматны бетинден ургъан нюр кесине бек тартады. Ол ышармай сёлешмейди саусузларына. Кеп кезиунде уа аладан эм кыйыныракларына эс тапдыргынчы юйоне кетмейди. Юйонде уа - эки жашы. Ала аналарыны арыгъанын, кыйналганын да анылайдыла, алай алага ана жылуу, аriu сёзю неден да багълдыдыла, кюн сайын да керекдиле.

Баш меси, жарсыгъа, ауушханды. Эки жашны ёсдюрген а тынч туюлду жангыз тишрүуну. Ала мектепни бошап чыгып, бийик окуу юйде билим алгъанларына да къарамай, анага сабийледиле. Фатиматны бек уллу кыуанан уа аланы мектепде, университетде да иги окугъанларды, кеслерин аriu жюрюгтенлери.

– Ишден бош заманымы кёбюсюнде жашла бла ётдөреме. Гитче заманларында бассейнге, тюрлю-тюрлю кружоклага, секциялага да жюрюгенме. Ол кыйынын зыраф туюлду, - дейди Фатимат.

Солугъан а къайда этесиз, деп сорама. Анга жууап эте, Фатимат бир болган ишни юсюнден айтады. «Сабийле гитче заманларында Сочиге, тенгиз жагына барабыз. Анда адам асыры кепден, аяк басар жер жокъ эди. Сора, бир кече да кълмай, артка кълатабыз. Келип, Минги тауну этегине барабыз. Ма анда уа хошлук табабыз. Андан бери узаккы сайламайбыз. Кесибизде алай аriu жерле бола турганлай, кълрай эсе да бирге нек барырга керекди.

Дагында хар беш жылдан Санкт-Петербургда барып, усталыгымы кётөреме. Алайсыз жарамайды. Ревматология илму бек терк айныды. Кюнден-кюннег багыуну жангы амаллары чыгъадыла. Аланы да билрге керекди. Къысхасы, замандан артка кълмазга кюрешеме», - дейди Фатимат.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

– Халимат, актёр усталыкыны кыалай сайлаганса? Юйюнде уа ырызмы эдиле?
– Сабий заманымдан бери артист болуктама деучу эдим. Юйдегиле анга уллу кёл бермегенликте, мен а жашаумда ол ишни сайларгызыма толу ийнанганма. Таматарак класслада окугубанда, асламысында бир кюнге жети дерсибиз бола эди. Биргеме окугубанла уа, «Халимат, актриса болуктама дейсе, дерсибиз болмазча эсинг ауганча этчи», – дейдиле. Сора дерс башланганлай, эсим азганча этип, устазыбыз мени кыайгылы болуп, барысын да юйлерине жибереди. Уялып алдаганым, талай кюнөн айтхан эдим устазыма ойнап этенимин.

Анам, жуууксарым да медицина жаны бла окусам сие эдиле. Школдан сора да, актриса болома дегенимде, жангыз атам унаган эди. Адам сайлаган ишин сиеге керекте, кёлөн салып кюрөшө, иги жетишимлеге жетерикти деп, ырызгылыгын берген эди. Аны себепли жюрегим бла итингенгеме, СКГИИ-де театр бөлүмгө барам. Экзаменлени биринде тамсил биллип айтырга керек эди. Крыловну «Мышь и крыса» тамсилин юйде окугубанда, безиреп, «Мыс и крыса» деп турама да, сахнага чыгыгубанлай, ажаадырып, терс айтып иеиме. Комиссияда олтургубанла уа мени керти да алай хазырлаган сунуп кюледиле.

Ызы бла уа бир тепсеу көрпозторге керек эди, мен а бюгон сейир да этеме кесиме, улмай тоз тепсеуе комиссияда олтурган Рахайланы Анатолини чакыргубан эдим. Окугуба кирича төрт экзаменден онеки балл алырга керек эди, манга уа жыйырма салгаран эдиле.

– Малъкяр театрға уа не заманда келгенсе? Биринчи не спектакльде ойнаганыңа?

– Окуудан сора кесибизни театрда ишлерге эди умутум. Алай аны юсю бла кимге барайым, не зат жазайым деп, сагышлы эдим. Окуубу бошай турбу а диплом спектакльге кыарарға Атмырзаланы Магомте да келеди. Ойнап бошагубыздан сора: «Халимат, бизни театрға келирсе деп ышанам», – деген эди. Биринчи ролум а «Шамай кыалада» баш жигитни Асланны анасы болгубанды. Артистге спектакльни ахырында полле беруу бек иги көрөнөди. Манга сабийлеге салгаран оюндан сора, бир гитче кызычык, сахнага көтөрүлүп, гокка

Хунерлик

Алтууланы Халимат Малъкяр кырал драма театры фахмулу актрисаларындан бириди. Ол сахнада аламант оюнлары бла кыарачуу кыуандыргубанлы быыйл жыйырма жыл болады. Аны «Ташны кычырыгы», «Нарт Ёрозмок», «Тарт-поф», «Кыонак юйно бийчеси», «Ревизор», «Ма санга иннопланетнин» дагында башха пьесалада уста ойнаганы бла танийдыла кыарачуула.

Халимат аламант жырла бла да кыуандырады, 2020 жылда уа битеурессей эришуде «Россейни эм ариу кызы» деген атха тийишли болганды. Аны бла да чекленмегенлей, Халимат ауругубанла эм сакатлагуба болушан «Милосердие-07» жандауурлук фонду директору. Бюгон ол редакциябызны кыонагыды.

«Эм алгуба тегерегимдегиле игилик этерге излейме»

хансладан кысымны бергенде, бек хычыуун болгубан эди. Ала мени биринчи поллерим эдиле.

– Насийхатчыларың а кимле болгубандыла?

– Ишими, биргеме сахнада ойнагубанла да сийеним баямды. Хар бирини да ахшылыгын айтып бошарча тойду. Алай Кыулийланы Борис театры энци жулдузу болгубанды, тозюккө итиндирген, иште келлендирген инсан эди. Театрға жаш адамла юйренирге келселе да бек кыуана эди. Бир жол а, атам ауруп, анга кыар ююнөн ишден кетерге керек эдим. Бориге берирге ултып, заявленимны секретарьға кыюуп кетеме. Ол а, селешип, жарты жолудан арха чакырадыла. Кыулий улгуба киргенде, ол кыагытны да жыртып: «Фахмулу инсан не болумда да ишин бардырырга, театрдан кетмезге керекчи», – деген эди. Аны ол сөзлерин эсиме тошорюп, ишими бардыргубанлай турама.

– Ойнагубан жигитини ич сырын көрпозторге, оюмун, сезимин кыарачуулагы жетдирге уа кыйынмыды? Сен артыкда бек кимни ойнарга сюерик эдинг?

– Окугубан заманымда бир спектакльни

да кыюймаучу эдим. Ойнай тургубан бир энци жигитни ролонда кесими көрүп, мен а былайда башха торлю этерик эдим, деп сагышлана эдим.

Рижиссёр бир пьесаны салырдан алгуба, аны окугуба берсе, аладан бир жигитке кесими көрүп, жюрегим бла сиеме. «Ташны кычырыгы» деген чыгармада Алтынайны ойнагубанма. Битеу халк кечгончюккө кетип, ол а кеси жангыз таулада кыалады. Ол тишируну керти сынагубан кыйынлыклары кез алпыма келип, жиларыгым тамагыма жетип кыалычууда сахнада.

Хар ойнагубан ролуму да сиеме, хар бири да бир энци магына тутадыла. Аманын, игиликни сыфатлагубан жигитле да кыарачууну тозюккө чакырадыла. Бегирек жаратхан а «Кыонак юйно бийчеси» Венерды. Хар заманда биринчи кере ойнагубанча болома, кыарачуула да бюсюрөселе сиеме. Мындан ары уа белгилли Жанна Д'аркны ойнап көрүрге сюерик эдим.

– «Милосердие 07» деген жандауурлук фонду ишини юсондон да айтсан эди.

– Экинчи бийик билимим психология бла байламды. Фонду ол кыуалгубанындан бери ишлейме. Актёр усталыкындан да юй-

ретеме, педагог-психолог, клинический психолог да болуп ишлейме. Улгуба, гитчеге да себеплик этебиз, адамла сауукларына кыаратырга сиююп келедиле. Аланы хар бирини да кесини жюрег жарсыуу, кыйынлыгы барды, алаге болушук этебиз.

Жарсыууба, шендо аутизм бла кыйналгубан сабийле келди. Алай ол да кетмез ауруу тойюлду. Аллайны айнытхан программалагы, кружоккагы жюроселе иги айланадыла. Тирни юрөшип турсала уа, ауруу хорлайдыла. Фондубуз Искожады, келерге сийенгелени кыайсы бирине да бек ырызы болабыз.

– Сен «Россейни эм ариу кызы» деген эришуде кыалай тошгенсе? Аны кыалай энчиликтери бар эдиле?

– Эришүү жайда бардырылган эди. Ары барырга манга себеплик этген Аплайны Ларисага, Ёзденлан Маратха эмда Энейланы Магомте ырызгылымы билдирге сиеме. Эришуде керекли миллет кийимлени табарга иги себеплик этген эдиле. Конкурс талай бөлүмдөн кыуалган эди, усталыкыга, фахмулга да энци эс бериле эди. Алай бир турну аллында уа таулу кызма, ич кийимдеде сахнага чыгарык тойюлме, деп тохтаган эдим. Киши угый демегенди. Ахырында уа биринчи жерге тийишли көргөнлери кыуанган эдим.

Юйге уа 27 июнда кыайтама, кеси да эгечим Аминаны туугубан кюно эди. Огыры Малъкярга келгенimde, жууукларым, тенглерим да мени алгубашларға жыйылгубанларына кыуанган эдим. Олду манга бек бийик сауга.

– Мындан ары уа кыалай муратларың бардыла?

– Эм алгуба тегерегимдегиле игилик этерге излейме. Огырында айтханымча, ауругубан сабийле бла да кёл ишлейме, аланы келери жарыгубан, аналарыны кыуанганлары манга бек уллу жетишимди. Кыайры барсам да, кыайсы ишимде да тегерегимде огуруу, халал, таза жюрекли адамла болгубанлары, не жумушумда да себеплик этенлери, манга бек уллу саугады. Мындан ары да ишими бардырып, менден болушук излегенлеге себеплик этер умутума.

Ушакыны **ТЕМУККУЛАНЫ** Амина бардыргубанды.

«Кыайда да жыр биргемеди»

Созайланы Эдуардны кызы Натуну КымКыУ-ну преподаватели Сабаңчыланы Чечалны хайырындан таныгубанма. Ол университетте концерт бара турган заманда, аны жырлай турганлай суратха алдырып, манга жибергенди. Арда уа ишими юсю бла торлю-торлю кыуанчлагуба бара, терк-терк кере башлайма, ариу ауазына, кесин сахнада жюрте билгенне эс бурма. Арт заманда уа ол эки кызы бла бирге «ANI» жырчы кыуаум кыурагубанды. Бюгон Созайланы Натуну ушак нёгеримди.

– Натун, не замандан бери жырлайса?

– Бек гитче заманымдан окуна артист болуктама деп турганма. Анам айтханга кере, «Тың кечели болуугуз, сабий-икиле!» деген беримден жырны эшиттенимде, сөзлерин да алыкча иги билмей, аны айтхан артист бла бирге жырларға юрөшип турганма.

– Мен билгенликден, сен назмулагы мактам да тагыса. Асламында кыайсы авторлары сайлайса?

– Зумакшылланы Танзиляны, Кыулийланы Кыайсыны, Мокваланы Магомтеги, дагында кёл башха авторлары назмуларын окусам, ала ариу эшитиледи, ма алагы мактам салгыгым келип башлайды.

– Кесин а кыайсы жырчылары, кыуауулары жаратаса?

– Асламында шендоюу жырларға тынгыларға сиеме, алай сексенинчи жылдагылыны да жаратама. Бюгонда бег а халк жырлары бла мактамлары. Жырчыладан эмда кыуаууладан аны, муну деп айырып айталмаймы. Сайлауум алагы тынгылагында келюме не келгенне, халыма кереди.

– Жырдан башха итиниюлгонг а бармыды?

– Тепсерге юйренеме, спорт бла да арабыз аман тойюлду. Жууукларыма, шүөлхара бютон аслам заманымы бөлорге юрөшөме. Китап окуйма. Михаил Булгаковну «Мастер и Маргарита» чыгармасын бек жаратама. Мен аны бир ненча кере кыталганма. Халед Хосейни «Бегуши

за ветром» китабын да уллу эс буруп окугубанма. Асламында бизни авторлары назму жыйымдыкларына алама кыолума. Алада мактамга салырга назму излейме. Мокваланы Магомтеги, Ахматланы Сафариатны назмуларында аллайла аслам тубейдиле.

Кысыхасы, не бла юрөшөсөм да, жыр, мактамла мени биргемедиле. Ала жашауу толусунлай алгубандыла, деп таукел айтырга болуктама. Баш муратым – манга тынгылагубанлары жюреклери кыуанырга этюду. Анга жеталсам, кесими насылыгыга санарга болуктама.

– Санга болушанча, маданиятда биринчи атламларыңа жол ачханла уа кимле болгубандыла?

– Жашауу жолумда не заманда да ачык жюрекли, игилик этерге ашыкыгубан, керти адамла тубегенлери насыбымды. Аланы хар бири да кыадарыма юлюшлерин кыошандыла. Аладан бири эмда бек биринчи Ак-Сууда Маданият юйно ол замандагы директору Созайланы Заурду. Ма ол мени кёл затха юйретгенди, туугубан журтха, ана тилге, халкыбызга сийемеклики кызгагубанды.

Андан сора, КымКыУ-да окугубанымда, Лена бла Амир Кулова башчылык этген «АМИКС» жыр театр ансамблде да жырлагубанма. Арда, ишлеп башлагубанымда, чыгармачылык бир жанлырак кыалгубанды, алай муратым а жюрегими жылытып, кызгап тургубанды. Москвада экинчи бийик билим алган кезиумде окуудан бош заманымда сотовый телефонлары салонунда ишлеп турганма. Анда да ишим бек аламант бара эди, алай бла кыулуугубанда да көтөрүлөмө.

Болсада мени бир зат да кыуандыралмай эди. Жашаууму зырафына этдоргенча көрөнгенди. Кюнлени биринде уа Газаланы Алим селешеди. Ол манга гитчелигимден окуна эс буруп тургубанды. Кеси да – Зауруну уллу шүөху. «Кызычык, сен жырлагубаныгы кыюймазга керексе, амыалың бар эсе, кыайт бери», – дейди Алим.

Ма андан сора Нальчикте кыайтама. Анзор

Хаупаны студиясына барам. Ол манга бек болушанды. Ызы бла уа Жаболаны Замираны «Тауча! Бирча!» деген назмуна мактам да жазгубанды.

– «Национальный Mix» деген популяр жарадыргубаныгы да билеме.

– Хау, анга миллет жырла киргендиле. Ол жаш таулу кызыны сийемеклигини юсондон хапарлайды. Тынгылачула бек жаратхандыла. Аны биз «Мисс Кабардино-Балкария» конкурса хазырлагубан эдик. Ол 2020 жылны декабрь айында бардырылгубанды. Аны бла бирге биз тепсеу номер да хазырлай эдик. Ол ишибизде Элекуланы Нюрумхаммат бла Локияланы Асият кыураган «Насыл» ансамбль уллу себеплик этгенди. Ол «Кыайдаса сен» дегенден башлап, той болгубану «Малъкяримда той» деген жыр бла суратлайды.

– Энди ансамблини юсондон селешейик. Ол кыалай жаратылгубанды, анга «ANI» деп ким атагубанды, магынасы неди?

– Анга Байсолтанланы Инара, Жеттеланы Анжела, мен киребиз. Аты ючюбозно да атларыбызны биринчи харфларындан кыуалгубанды. Бизни Хабланы-Бачиланы Мариям бирикдиргенди. Барыбыз да аны жырларын жырлайбыз. Биринчи кере уа Тырнаууду Мариям кыураган концертте побешгенбиз. Кысыхасы, жыр бизни бирикдиргенди.

Бирге биринчи болуп бардыргубан ишибиз эки жыл мындан алга декабрьде болгубанды. Мен анга бек тынгылы хазырланганма. Ол проект да сейирлик эди. Видеоклип Константин Меладзени «Рикшет» деген жырны кере Минги тауну сыртында, кыарны юсонде алынганды. Биз а – женгил, той жыйрыкыла. Аны автору эмда режиссёр Амир Камбиевди, операторлукну уа Ислам Кокоев этгенди. Аны ютуду көрорге боллукту.

Биз ол мактамыны кавказ миллет мактамлагы жуууклашдыргубанбыз, келле бек бюсюрөгендиле. Мындан ары да чыгармачылык жаны бла планларыбыз келди, уллудула.

– Сен Эстрада театры артистисе, кеп

жерде жырлайса. Кыалай сунаса, сени таниймыдыла?

– Авторларымы алыкча киши тилемегенди, суратха тошерге уа келле сюедиле. Алай бир жол а былай кыуандыргубандыла: мен Жангы жылы байрамына Черкесскге барам. Анда биреу манга 101 ак розадан кыуалган кысымны келтирип береди. Мени келюм алай көтөрүлгөн эди, жюрегим чыгыпмы кетеди дерча...

Бушахар бла байламы бир коюкюлю кезиуум да болгубанды: биягы ары концерт бла барырга тебирей айланам. Тапкаладан тошоп бара, аргымы терс басып, кыалай эсе да, учуп барып, бизни артистлени алларында тобукыланам. Аллахха шукур, аягымы да бек ачытмаганма, алай жырчыларыбызны келлерин а көтөрүлөмө.

– Жыйырма сегизинчи мартта туугубаныгы билеме. Кыалай белгилейсе ол кюнню?

– Ол кюн манга эки кыатлы байрамды. Жашауум халк бла байламды. Бизни тамата телюбюс кечгончюкюлю сынагубанды, алай сынмагубанды, бюгонмөгенди, огурусузланмагубанды. Туугубан журтубузга кыайтуу кыалай уллу кыуанч болгубан мен да сеземе. Энди андан айырылынуу бир телю да сынамаасын.

Ушакыны **ХОЛАЛАНЫ** Марзият бардыргубанды.

Театр

Маганиятха жууукълашдырыу

15 ноябрьде Малкъар къырал драма театрда бардырылган концертте жаш тѐлюню тѳбѳшюю десек тѳзѳрѳк болур. Ары Нальчикдеги автомобиль-жол колледжни бла Герпегежни мектебини окъуучулары келген эдиле.

Анга «Театр концерт» деп да бошдан аталмаганды. Сахнада Москвада Шукин атлы театр институту бошап келген Гоголаны Арафап, Жаппуланы Марат, Байдаланы Шахым, Байтуганланы Светлана, Шашуланы Мухаммат назмула айтдыла. Концертни режиссѳру Мызыланы Аубекир, Мамайланы Фатима, Жангоразланы Мажид, Сарбашланы Аскер а жырлап къууандырдыла.

Концертни режиссѳру Мызыланы Аубекир бла театрны жаш артистлери.

Жаш заманыбыздагы жыраны Мызы улу бла бирге шѐндю билим ала турган тѐлю жырапганларына сейир да этдик, хычыуун да кѳрѳндю. Залда кѳп миллетли келечилери олтурганлары ючюн болур эди концертни орус тилде бардырылганы. Алай Мамайланы Фатима тауча сѳй-

меклик жырни айтханда, анга эки этгенлери бла фахмулу тѐлю ѳсѳк келгенин билдирдиле.

Филология илмуланы доктору Биттирланы Тамара аны тууган эли Герпегежден сабийле бла бирге концертте къараганын да ангыламай, театрда бу жангы атламла этгенлеге

Жангоразланы Мажид жырлайды.

кеси оюмун айтды.

– Театрны асыры сѳйгенден, сабийле, таматала, тенглерим бла да келиучюме. Бюгюн а Къарачайдан къонагъым – история илмуланы кандидаты Халкъкечланы Людмила бла бирге. Жаш тѐлю назмуланы къалай ариу айтхандыла. Жаш артистлерибиз фахмулулукъларын кеслерича жаш адамлагъа кѳргюзгенлерине бютѳн бек жаратдым. Телефонладан айырылмаган тѐлю къыралда белгили жыраны айтханларына уа къууанган окъуна этдим.

Бу байрамны къурагъан Мызыланы Аубекир Пушкинский карталаны хайырындан зал энди къараучуладан толуп болганын чертгенди. Аны алайлыгын кесибиз да кѳрдюк. Быллай концерт бла элге да айланарыкъларын да айтды режиссѳр.

– Театрны жаш актѳрлары кеслерича тѐлюге жыр, назму айтып, аланы маданиятха жууукъ этерге кѳрѳшюдѳ бош борчубуз, – дегенди Мызы улу.

МАМАЙЛАНЫ Аий.

Студентлени халкъла аралы кюнюне

Чамлары бла жашаубузну ачыкълайдыла

Орта кюн Музыка театрда, КъМР-ни Жаш тѐлюню ишлери жаны бла министрствосуну билеклик этиюу бла, Къабарты-Малкъарны, Ставропольну эм Шимал Осетия-Алания Республиканы командаларыны араларында КВН бардырылганды.

Оюн башланардан алгъа уа сахнага Жаш тѐлюню ишлери жаны бла министрни къуллугун толтурган Ахметланы Артур чыгып, жылны ичинде республикада жаш тѐлю бла байламлы ишлеге тири къатышхан къызланы бла жашланы саугъалаганды. Таукенланы Лейля, Гаммаланы Элина, Ксения Родова, Къулииланы Алина, Тамерлан Аутлов эм Астемир Кудетов ахшы окъуагъанларындан тышында, жамаут ишледе кеслерин тири кѳргюзтѳп, аперимлик тапхандыла.

Ызы бла уа ингири бардырган чамиче Тимур Тамазов, командаланы сахнага чакъырып, келгенлени ала бла шагъырѳй этгенди. Аланы оюнларын сюзген жюриге уа КъМР-де КВН лиганы таматасы Жантуудуланы Рустам, Аппайланы Артѳм, КъМР-ни сыйлы артисти Астемир Апанасов да киргендиле.

Фахмулу жаш тѐлюге къарарга Музыка театр-га бек кѳп адам жыйылган эди. Аланы арала-

рында абадан тѐлю аслам болганын да белгилерчады. Жаш адамла чамларын шѐндю араларында сейирлерин къозгъаган шартла бла байламлы этгендиле. Сѳз ючюн, Къабарты-Малкъар къырал аграр университетни «Стюардессы по имени Жанна» деген команданы чамлары бек кюлкюлюле эдиле. Таулу жаша юйор къурау къачан да тынч болмаганына ала энчи эс бѳлгендиле. Аны сылтауу уа – таулула излеп, къармап, жашны бла къызны араларында жууукълукъну

ачыкъламай къѳймагъанларындады. Залда олтурганла ол чамны бек жаратханларын къызыу къарсла бла билдирген эдиле.

Владикавказдан бу зрѳшюге эки къауум къатышхандыла. «Мангал» жашладан, «Высокие ожидания» къауум а къызладан къуралып эдиле. Аланы хар бири да кесини энчи хаты бла къараучуланы жюриеклерине ыз тапхан эди.

Нальчикден да дагыда медицина эмда дизайн колледжлени, Аграр уни-

верситетни дагыда бир командасы кѳргюзтгендиле кеслерини сѳзге бла чамга усталыкъларын.

Бу жол жюриге сайлау этген къыйын жумуш болуп тюшгенди. Аны себепли биринчи жерге ол эки къауумну – «Высокие ожидания» эм «Стюардессы по имени Жанна» дегенлени тийишли кѳргенди.

КЪАСЫМЛАНЫ Аминат.

СУРАТДА: Аппайланы Артѳм «Высокие ожидания» командага кубокну береди.

Къутхарыучула

Ѳтгюрлюгю, адеплиги бла га юлгюлю

Ѳтгюрлюк, жигитлилик, адамланы къыйынлыкдан сакъларга керек болганды къоркъа билмеу – ма алады чынты къутхарыучуу шартлары. Экинчи номерли от ѳчѳлтѳю-къутхарыу бѳлюмюню башчысы ич службаны капитаны Шауланы Азаматда бу ышанла барысы да бардыла.

Азамат 1987 жылда Чегемде тууганды, от ѳчѳлтѳючюню огурулу ишин гитчеликден да жаратханды. Алай бла школну бошагъанлай МЧС-ни билим бериу учреждениасына киргенди, системада 2004 жылдан бери урунады. МЧС-ни Москвада от тѳшюуге къажуу къырал академиясын тауусханлай, ведомствону Къабарты-Малкъарда Баш управлениясыны бѳлюмлеринде ишлегенди. 2012 жылда аны Нальчикни 2-чи номерли от ѳчѳлтѳю-къутхарыу бѳлюмюню башчысыны къуллугуна салгандыла. Ол нѳгерлерине ишин теренинден билгени, салынган борчланы тынгылы толтурганы бла юлгюдѳ, кѳп къыйын болумлада, уллу от тюшгенде къутхарыу операциялага къатышханды. Ишлеген жылларыны ичинде Шауа улу отну ѳчѳлтѳюге эм аварияланы хаталарын кетерирге 250-ден аслам кере чыкъганды, кѳп адамны жанын сакълаганды. Кеси айтанчы, адамланы къутхарыу жашау жоругъуду.

От ѳчѳлтѳючю инсандан кюч-къарыу, къыйын психология болумлада ишлей билиуну излейди, аны ючюн къутхарыучула дайым жаруу этедиле. Ол а усталыкъны ѳсдюрюрге, къыйын болумга хазырлыкъда турурга болушады. «Кѳпле биз жана турган жерге жетгенлей, аны тѳптѳрегинден суу къууп башлаган сунадыла. Алай быллай операцияны жетишмилли бошалары къауум къутхарыучуну байламлыкда ишлегенлерини эсебиди. Алага башчылык этген адам хар от ѳчѳлтѳючю къалайда болганын, ким къайсы жумушун тамамлаганын эсепде тутады, битеу информацияны жыйышдырып, мекямда къайсы жанындан кирирге, отну къалай ѳчѳлтѳюрге кереклисин тохташдырады», – дейди Азамат.

Хар къыйын болум кесича энчиди, биринде болуп, башхасында да тюз андача мадарла этип къутулурга жарамайды, жангы оноула этерге керек болады. Ишини юсонден айта, ушакъ нѳгерибиз биринчи кере от ѳчѳлтѳюрге къалай барганын эсгереди: «Ол кюн да, къараууну жана турган жерге чакъырган билдириу эшитилгинчи, кѳп башха кюнча башланган эди. Жетгенде, тѳгерекни тютѳн алып, оборудованиабызны терк жайып, отну ѳчѳлтѳюрге киришебиз. Асыры къалын тютѳндѳн от къайсы жанына бурулуругу белгисиз эди. Ол кезиде ѳртен къабыргага кѳчгенин эслейме, бир-эки такъыйкъаны болганын тютѳн толтуруп къояды. Кѳп, къадалып кирѳшенликден сора ѳчѳлтѳюлган эдик аны».

Шауа улу нѳгерлерини аллында намысы жюриюдѳ, ишинде болдурган жетишмилги ючюн аслам ведомстволу саугъага тийишли да болганды. Азамат юйор къураганды, юй бичеси бла бирге эки сабийни – Эммилия бла Адамны – ѳсдюреди, жашы уа, атасыча, адамланы къутхарыурга мурат этеди.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Къайсыбызны да бардыла кеси кесибизге кечалмагъан, жарсытханлай тургъан оюмларыбыз, къайтмаз, бир бирибизден эшитмес ушакларыбыз, келкъалдыларыбыз. Заман келсе, биз бир заманда да ачмаз эшикке унутурукдула бизни, биз аланы ачып кираллыкъ тойюлбюз ахлу, шүех адамларыбызны кере, аланы, кесибизни да къуандыра, бир-бир юйлерибизге. Бир заманда да ёчеширик тойюлбюз ала бла, къууанырыкъ, жарсырыкъ тойюлбюз бирге.

Биз билмейбиз бир заманда бир бирибизни жашауубуздан къачан, къалай чыгып кетеригибизни. Ма аны ючюн ашыгыргъа керекбиз иги ишле бла къууандырыгъа бир бирни.

Олтурадыла узакъ, жууукъ барлыкъ гитче автобусда адамла. Бир бирни таныгъанла, танымагъанла да сагъышлыдыла. Хар бирини кеси къайгысы. Терезе жанында олтургъан мудах тиширүү къарындашы ахыр кере телефон бла сёлешгенде, алмагъанына жарсыды. Энди ол жокъду. Не айтыргъа сие болур эди? Ол эсизликни къалай кечсин кесине? Елюп көтгинчи унутмаз, кеп жылланы садакъсан да этер, Аллахдан анга игиликле тилер кече къарангысында, жангы тангаларында. Алай а ол не айтыргъа сюйегин эшиталмаз бир заманда да. «Ала туругъуз телефонну, сизге адам сёлешсе!» – деп эсгертеди ол сау аламгъа тауушсуз, киши эшитмезча. Къычырып да айтырыкъ эди, уялгъан этеди ансы.

Сагъышпа

Керти инсанла къыйын нек табыладыла

Кеп затха жетишалмайды адам. Сёз ючюн, ахлунга барыргъа, анга ариу айтыргъа, аны кесинге къысаргъа. Бир заманда да биллик тойюлсе бу жолдан сора сен аны кёрлюкмюсе огъесе тойюлмюсе, ол не сен жашап турлукумюсуз, огъесе юзюлюрюкюмюсю биригизни жолу.

Аны аллында орналгъан шинтикде уа сёзю керексизге тышына тегюлмезин алдан анылатхан, ёхтем къарамлы тиширүү олтурады. Алай а аны жюрек тамыры да тынчылыксыз урады. Ол, аны къююп, жаш къыгъа кетген баш иесини ачыуун этеди. Нек? Не зат ючюн? Къалай? Шүехуну ауазы къулагын сынсытады: «Не татлы адамдын да болсун, сенден кетеме десе, тыйма аны, – дейди ол. – Къадак бизге керек болмагъан адамланы кеси кетереди къатыбыздан. Ала не аман, не иги деп угъай, сени жашауунда энди керек тойюлдюле да, андан».

Ол йога бла кюрешеди да, терен магъаналы затла айтады. Алай а аны сёзлери жюрек тынчылык къайтармайдыла.

Эшик жанында олтургъан Мариямны да айырылуу къыйнайды. Жыйырма жыл жашап, сылтаун да айтмай, кийимлерин жыйып кетгенди эри аны жашауунда. Анасы бир заманда да сойимгенди киеуюн. Энди ол андан узакъдады. Анасыны хатасы тийгенча, жангыдан жарсый-

ды тиширүү. Сора аны ауазы эшитиледи къулагына: «Кеткет, шо ангадамы жюрегинги къыйнайса? Телимисе? Акъылынгы башынга жый. Иги жанлары да кепдю бу ишни: атасын сурап, жан эритирча сабийинг жокъ; анга къуллукъ этген заманыгы кесинге бёлюрге боллукъса – сойсенг аша, сойсенг – жат, сойсенг – къоп, къонакъгъа бар, театр-гъа жюрю. Бек башы уа неди билемисе, къызым? Адамны тыш кирип жуууп кетериге боллукъса, ичиндегине уа къол жетмейди. Ол алайлаи къалады. Кёрдюнг да этгенин?»

Не десин анга къызы? Жюрег а сарнайды, тырнайды, ачытады. Ол тенг къызына барады къонакъгъа. Ауур жюгю бла барганы тюз да болмаз, алай... Ала эрттен бери тюбешмегенди. Алай а хар заманда билгенди тиширүү, ол аны ангыларыгын, жапсарлыкын. Ма бусагъат зынгырдагъан таушуун эшитип, эшигин ачса, аны кёрюп, къууанырыкъды. Артыкъ халар да айтмай, къухра бетли чай

къуарыкъды анга, кесине да. Сора ала кеп халар айтырыкъдыла. Арта алай сагъыш этерикди, ол ашыргъан автобусча минип, аны кеч къонагъы: «Керти адамны тапхан къыйынды жашауда. Кеп сынаудан этерге керек болса, аны ангылагынчы, ол насып болгъанына тюшонгюнючю. Кюн сайын кёрюшмесек да, телефон жиплени къызартма-сакъ да, сёзсюз билдиреди мени бла болгъанын тенгим. Къалай игиди аллай адамы болгъан».

Кирген жерде бетин автобусдагъылагъа буруп олтургъан тиширүү, барыр жерине жетгенин къаты айты да, ауур сумкаларын чыгъара, бир кесек булжуду. Ол алай сакълатханы ачыу тиеди шофёр-гъа. «Такси тутуп келсе уа быллай бир ауарасы бла», – дейди ол ичинден. Тиширүү аны тырманын эшитмейди. Ол игиди. Эшитсе, жюреги бютюнда бек къыйналып, жерге тартыр эдиле санлары. Ол башха затны эшитирге сие эди. Башха жашау-гъа бойсунур-гъа излей эди, жанында аны суйген акъыллы, къаты да адам болуп, ол, аны аяп, кеси узалырча ишни аууруна. Алай арыгъанды ол тиширүү жигит да, тирнекли да, къаты да болгъандан!

Сойимекликте тенг бир ала-мат сёз барды тилибизде: ауруунгю алайым деп. Аны алай аз нек айтадыла адамла, къадак бизни сыйрат кепюру таба къыстау соре барганын да биле турганлай?

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Солугъан кезиулюгюгъа

АЛАЙ ДА БОЛУУЧУДУ

– Эсинге болсун жашым, эрте тургъанын эркек аты тай табады, – деп юйретеди атасы жашын. – Башхача айтсам, юлгюге, эрте тургъан чыпчыкъ къурт табады. Ма аны ючюн, эринмей, эрте турур-гъа керексе.

– Ата, ол... къурт а тели тойюлмю-дю – чыпчыкъдан да алгъа тургъан?! – дейди жашы, соруулу къарап.

– Ол а, жашым, – дейди атасы, иги кесек сагъыш этип, жууап тапханына къууана, – мен ангылагъанга кере, жатхан окъуна этмегенди. Баям, кече узуну анда-мында айланганды! Алай да болуучуду.

«ДА БИЗ ТЮЙЮШМЕГЕНБИЗ»

Азамат школдан кез тюбоу да къаралып, келеги да инбашындан жырытылып келгенин кёрюп, анасы адыргыгъа къалады:

– Ким этди муну санга? Не зат ючюн?

– А-а-а, – дейди Азамат, энди эсине тюшоргенча, – Ахмат аягын салганды да, мен а кёрмей, анга абынып, жыгылганма.

– Да, абынганлыкъгъа, кёзюню чыгъарыгъа жетип, юсо-башынгы да тозуратып, женгинги журтып... – деп, анасы Азаматны ары-бери буруп, төгерегине айланады.

– Да, къоба келип, мен да аны портфельим бла жетдиргенме! Ахмат а мени тюз кёзюму марап ургъанды. Мен а аны бурюун къанатханма... – деп, Азамат анасына болгъан ишни букътурмай, унутмай, толусунлай айтады.

Ахмат Азаматны татлы тенги болгъанын билип тургъан Халимат, жарсып:

– Сора... жарашдыгъымыз? – деп сорады.

– Да, биз тойюшмегенбиз сора, не затха жарашырыкъ эдик? – деп, Азамат анасына соруулу къарайды.

КИМ АНГЫЛАТЫРЫКЪДЫ?

Ингирде къонакъдан келе, жашчыкъ атасына:

– Ата, ай уллумуду? – деп сорады.

– Улуу болмай а! – дейди атасы.

– Нек?

– Ким биледи, – дейди атасы.

– Жулдузла уа былай гитчечикле некдиле? – дейди жашчыкъ.

– Ким биледи, – дейди атасы.

– Ата... – деп, жашчыкъ жангы соруун сорур-гъа башлагъанлай, анасы:

– Къой, атангы жанындан этдинг. Арып турады, – дейди.

– Охо да, – дейди атасы. – Сорсун, атасы ангылатмаса, аллай затланы ким ангылатырыкъды анга?!

«АМАН АЙТХАН ИГИ ЭСЕ, БИР КЁРЧЮ»

Салим тилеп, аны туугъан кюнюне эгечи Фатимат тутуй къуш алгъанды. Бош тутуй къуш угъай, сёлеше билген!

Алай аны устазы хоча болмаз эди ансы, жашчыкъ не бек кюрешсе да, тутуй къуш айыплы сёлесе айтханын къыймайды. Алай болгъанда, Салим:

– Аман айтхан иги эсе, бир кёрчю! – деп, тутуй къушун бир кесек заманчыкъгъа холодильникке сугъады. Энди зат ангылагъан болур деп, холодильникни эшигин ачханда, андан учуп чыккъан тутуй къушу, къоркъгъан ауаз бла:

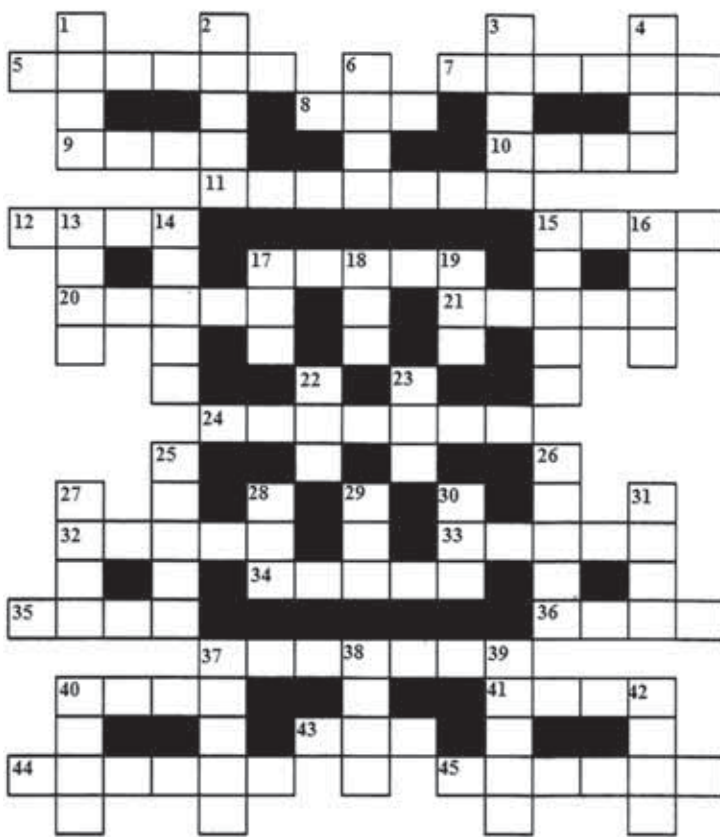
– Ол анда тургъан тауукъла уа... Ала не айтхан эдиле? – деп сорады.

КЕРТИЛАНЫ Сакинат жарашдыргъанды.

СЁЗБЕР

ЭНИНЕ: 5. Артыкъ сёлешген. 7. Киштике алай да айтадыла. 8. Саулай къуурулгъан мал эт. 9. Ууакъ аякълы мал. 10. Къарт киши. 11. Нарт батыр. 12. Аны бла жазуу этедиле. 15. Мыйыгы, сакъалы ёсмеген адам. 17. Нарт сёзге жууукъ сёз къурам. 20. Та-залькыны жакъчысы. 21. Къара, къаты отлукъ. 24. Кеп кегетли ауур бутакъгъа керекди ол. 32. Затны берип, ачча алыу. 33. Тюз жер. 34. Окъутуучу. 35. Эр киши сабий. 36. Жаны болгъан ансыз солуялмайды. 37. Тау эл. 40. Тахтада ёсген зат. 41. Индияда бек жюрюген жан, сан багъууну тюрлюсю. 43. Бетлилик. 44. Кюлде бишген гыржынны аны бла чыгъарадыла. 45. Чыпчыкъ ётмезча ишленген уллу юй.

ЁРЕСИНЕ: 1. Сабий дауур. 2. Отун кесек. 3. Буз тау. 4. Агъачда ачыкъ ариу жерчик. 6. Бушуу. 13. Ол сёзю да айта, алай тепсейдиле кавказлыла. 14. Ыразылыкъ сёз. 15. Сапындан да болады, сыраны башына да чыгъады. 16. Тюрсюн. 17. Юйге жылуу берген адам. 18. Байталны баласы. 19. Къанатлы. 22. Юйюрюн тутуругъу. 23. Терен къазылгъан жер. 25. Багъалы металл. 26. Дунияны жаратхан. 27. Аллай адамны киши соймейди. 28. Кийикни тюрлюсю. 29. Бузулмазлыкъ сёз. 30. Быстыр жуугъанда хайырланылган керек. 31. Школда баргъан иш. 37. Жыргытхан жерге керек зат. 38. Налны жери. 39. Таулуун суусабы. 40. Эмегенле бла кюрешген батыр жигит ата-бабабыз. 42. Кегет.

Газетни 135-чи номеринде басмаланган сёзберни жууаплары:

ЭНИНЕ: 5. Базман. 6. Жилтин. 10. Манат. 11. Къобакъ. 12. Къыркынжик. 15. Партия. 18. Шаптал. 19. Балаууз. 20. Кийимлик. 21. Жапсаруу. 24. Сабанчы. 26. Бюйрек. 27. Илипин. 31. Келечилик. 33. Жюрек. 34. Тенгиз. 35. Гетмен. 36. Тенглик.
ЁРЕСИНЕ: 1. Азатлыкъ. 2. Ингирлик. 3. Къозан. 4. Диван. 7. Къармакъ. 8. Ачыкълау. 9. Къаптал. 13. Кирпилдеу. 14. Сайламала. 16. Фатимат. 17. Къулакчы. 22. Къарачай. 23. Кюнлюм. 25. Кирпик. 28. Кезлеу. 29. Тирмен. 30. Сенек. 32. Келин.

Сюд приставла

Сабийлерине кырамагъанла

жууаплылыкъдан кытулдукъ туюлдуле

РФ-ни Сюд приставлары федерал службасыны КъМР-де Управлениясы Чегем районда бёлюмюню мекемьинде Сабийлеге праволу жаны бла болушлукъну битеурросей кюнюню чеклеринде инсанланы тилеклерине бла тарыгыуларына тынгылагъандыла. Тюбешуно КъМР-де сабийлени эркинликлери жаны бла уполномоченный Светлана Тлинова бла ведомствону башчысы Бауаланы Ахмат бардыргъандыла.

Приёмгъа алты адам келгенди. Ала барысы да алиментле төленмегенлерине тарыкыгъандыла. Тилекле эсге алынгандыла, ала бла байламлы аныгъатыла бардырылгъандыла, деп билдиргендиле бизге УФСФС-ны пресс-службасындан.

УФСБ

Тинтиулер, шагъатлары да жалгъанла

РФ-ни ФСБ-сыны КъМР-де Управлениясыны кыулукъчулары излеу-тинтиу жумушла бардырган кезиуде жалган шагъатланы хазырлагъанына ишекликде жууаплы кыулукъчуну бузукъчу ишин тыйгъандыла.

Ачыкъланганчыча, РФ-ни МВД-сыны «Баксанский» бёлюмюню следователи тинтирге жууаплы уголовный ишни кючюн законлу халда тыйр ючюн соруу бардырылгъанына юсюнден жалган протокол хазырлагъанды. Алай ол адамла бла соруу

Эркин тутушуу

Акыйманнга аталгъан эришуде — тогъуз майдал

Нальчикде Универсал спорт арада, малкъар адабиятны мурдорун салган Мечиланы Кязимни хурметине эркин тутушудан юч кюнюню ичинде бешинчи битеурросей эришуде бардырылгъанды. Анга кыралны аслам регионундан 450-ге жууукъ гёжеф кыатышханды. Ала майдала ючюн 12 ауурлукъ кыаумда тутушхандыла.

Республикабызны келечилери битеу да 9 майдал кытыхандыла. Биринчи жерге Кантемир Эльме-

сов (68 кг.) чыкыгъанды, Тембулат Бакаев (38 кг.), Амир Дауров (41 кг.), Энейланы Мансур (48 кг.), Тимур Бжеников (68 кг.) бла Амир Мусов (100 кг.) экинчиле болгъандыла. «Доммакъланды» Адам Шадов (35 кг.), Бозаланы Кыуанч (57 кг.) бла Салим Унатлов (68 кг.) алгъандыла. Финалистле Россейни биринчилине кыатышыргъа эркинликни кыоруулагъандыла.

ТИКАЛАНЫ Фатима хазырлагъанды.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Кыулукъгъа салыу

Сюйдюмланы Арсен — от ёчюлтюу-кыутхарыу бёлюмюню таматасы

Россейни МЧС-ини 596-чы номерли буйругъуна тийишлиликде ведомствону Къабарты-Малкъарда Баш управлениясыны 1-чи от ёчюлтюу-кыутхарыу бёлюмюню башчысына ич службаны подполковниги Сюйдюмланы Аскерни жашы Арсен салынганды.

Кыйыин болумла жаны бла министрствода Арсен Аскерович 2003 жылдан бери ишлейди. Урунуу жолун курсантдан башлап бёлюмюню башчысына дери жетгенди, кыулукъ этген кезиуде тюрлю-тюрлю жерледе башчылыкъ этип тургъанды.

2006 жылда МЧС-ни Воронежде от ёчюлтюу-техника училищасын тауусханды, 2009 жылда уа ведомствону От туюшуге кыажу кырал академиясында «От туюшуден сакълануу» жаны бла усталык алгъанды. 2021 жылда академияны «Кырал эм муниципал управление» бёлюмюню бошагъанды.

Арсен ишине жууаплы кёзден кырагъаны, салынган борчланы тынгылы толтургъаны бла айырмалды. Юйдегили, юч сабийи барды.

ХАБИБУЛЛАХЛАНЫ Зульфия.

Бу сейирди

Буз тюбюнде — кыркъ минг жыл чакълы

Василий Георгиевич Гречко Нарткъалада жашап тургъанды. Ростовну медицина институтун бошагъандан сора кыралны кёп шахарларынды ишлегенди. 1970 жылда уа Магаданга кетеди. Анда ара больницада тамата врач, ызы бла уа санмедэкспертизада врач-патологоанатом болуп кёп жылланы ишлегенди, кёп сейр кезиуде да тюбегенди. Аладан бирини халарын Василий Георгиевич пенсияда болгъанында Нарткъалада айтхан эди.

1977 жылны жай конлеринден биринде сюд-медэкспертизагъа ёмюрлюк бузну тюбюнде эки метр теренликде мамонт ёлюк табылгъанына юсюнден билдиредиле. Гречко, аны биргесине ишлеген тёртеулен да ары ашыгъадыла. «Ищи заман бошала тура эди. Жерни кыза тургъан жаш бульдозерин тохтатып тюшеди.

Арпакъ атлагъанда, бир уллу төбени кёредиле. Аны кыатына иги да жуугъуракъ барып кыраса, бир кыралдын зат. Бульдозерчи аны юсюне сууну бурдады. Бир кесекден кыулакъла, баш, иегиле, ызы бла уа мылык саулай да кёрюнеди. Ол пил балагъа ушай эди. Тюрслеп кырагъанда уа, мамонт бала болгъанына туюшндюк», - деп эсгергенди ол.

Бир кесекден аны юсюнден ол тийреде билмеген, эшитмеген адам кълмайды. Ала алайгъа жол саладыла. Табылгъан затны юсюнден Магаданга, алимлеге да билдиредиле. Мамонт балачык ёмюрлюк бузну тюбюнде отуз тогъуз минг жылдан артык тургъанды. Ол Колыма черекни тийресинде Дима сууну кыатында табылгъанды. Мамонт балагъа Дима деп да аны ючюн атагъандыла.

Аны тапхан бульдозерчи илмугъа кыллай уллу хазна кыошханын билген да эте болмаз

эди. 1983 жылда уа Совет Союзда аны бла байламлы отуз беш илму иш басмаланганды, мамонт бала кёп тыш кыраллада да болгъанды. Табылгъанлай а Диманы кыралны алимлери тинтип башлайдыла. Ала бардыргъан тинтиле мамонт баланы юсюнден кёп сейирлик затланы ачыкълангъандыла.

Радиоглерод амал бла Диманы жыл санын тохташдырыргъа да онг табылгъанды. Ол, башда айтханыбызча, жер тюбюнде кёп минг жыл тургъанды. Мамонтну жюреги, ёпкелери, аягында диаметри онбеш-онсегиз миллиметр болган жарасы да тинтиледиле. Экспертле билдиргенге кёре, аны аягында жарасы сау болмай, ёлгенди. Алимлени оюмларына кёре, аны жарасында бек кёп кыаны кетгенди. Алимлени сейирсиндирген а — мамонт буз тюбюнде бир заты да бузгуммай аллай бир жылны тап сакъланганы эди.

Василий Гречко айтханга кёре, мамонтну ичин ачып кырагъанда, аны аш орунунда ёлорюню аллында ашагъан кырдыклары да тура эдиле.

Жаныуарны ол халда тап сакъланганы, дейдиле алимле, ол жерлени табиигъаты, хауасы бла да байламды.

Магадан областыда эмда Якутияда алгъын заманлада мамонтла, бизонла, носорогла да кёп болгъандыла. Аланы сюеклери терк-терк табылгъанлары анга шагъатлыкъ этеди.

Мамонтчукъ жаланда сегиз жыл жашагъанды. Мен, - дей эди Василий Георгиевич, халарын андан ары бардыра, - мамонтчукъну аягында тюгюнден кырккып да алгъан эдим. Арта аны кёп танышларыма, шухъларыма сауугъа да берип турганма. Ол узун, кёксюл бетли эди.

Жыйырма тонна тартхан Диманы кёрюрге кёп узакъ эмда жууукъ жерледен, тыш кыраллада алимле, биологла, бош адамла да келгендиле. Бусагъатда аны гинжи тюрлюсю Россейни Илмула академиясыны Узакъ Востокда илму арасыны Север-Восток комплексли илму-излем институтуну геология музейинде сакъланады. Ол 1977 жылны июнь айында табылгъан тёртюнчю мамонтчукъду. Анга дери Люба, Маша, Женя да табыла тургъандыла. Аланы гинжи тюрлюлери бусагъатда Санкт-Петербургну, Москваны, алгъынны Совет Союзну илму-излем академияларыны зоология эмда палеонтология институтларыны музейлеринде, Францианы Гавр шахарында музейде да бардыла.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Учредительле: Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти бла Правительствоу

Баш редактор
КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

ТЕКУЛАНЫ Хауа
(баш редактору орунбасары),
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат
(баш редактору орунбасары),
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис
(жууаплы секретарь),
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
ТРАМЛАНЫ Зухура,
УЛЪАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:

Редактору приёмный - 42-63-01. Баш редактору орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82. Жууаплы секретарь - 40-03-24.
Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликлерин кыоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 2016 жылда 19 декабрде регистрация этилгенди.
Регистрация номер — ПИ № ТУ07-00118. Индекс - П 5893

Газетни басмагъа "КъМР-Медиа" ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Издательство «Южный регион» ООО-ну типографиясында басмаланганды.
Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Номерге графикге кёре
19.00 сагъатда кыол салынады.
20.00 сагъатда кыол салынганды.

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН
ЧЫГЪАРГЪАНЛА:

Таптасханланы Аминат - дежурный редактор, Кучукъланы Сафият, Кетениланы Зульфия - жууаплы секретары орунбасарлары; Гельяланы Валентина (1,2-чи бетле), Бийчеккуланы Жаннета (3,4-чу бетле), Зезаланы Лида (9,10,11,12-чи бетле) - корректорла.

Тиражы 1445 экз. Заказ № 2514
Багъасы эркинди.

РЕДАКЦИНЫ ЭМ
ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар,
Ленин атлы проспект, 5

электронный почтаасы:
elbor_50@mail.ru